

МИСТЕЦТВОЗНАВСТВО

УДК 784.034.7:784.3.036(477)(045)

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/59-1-5>

Людмила АРТЮХОВА,

orcid.org/0000-0003-2163-2456

творча аспірантка кафедри камерного співу

Національної музичної академії України імені П.І. Чайковського

(Київ, Україна) milaaa.art777@gmail.com

ВОКАЛЬНА МУЗИКА БАРОКО У РЕПЕРТУАРІ СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКИХ СПІВАКІВ: АКТУАЛЬНІ ТЕНДЕНЦІЇ, ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Метою роботи є аналіз сучасної концертно-камерної практики українських співаків, які виконують вокальну музику доби Бароко, виявлення основних тенденцій у технології співу згаданого репертуару. Активний процес реставрації й імплементації вокальних перлин доби Бароко у виконавську практику триває на світовій академічній сцені вже понад сто років. Тенденція до відновлення цього історичного музичного пласта з'явилася на початку ХХ ст., коли було заново відкрито музику Й. С. Баха та Г. Ф. Генделя. Інструментальні твори, а пізніше й вокальні опуси цих композиторів швидко увійшли до репертуару музикантів і дали поштовх до відродження традицій виконання старовинної музики. У репертуарі українських вокалістів сьогодення музика Бароко займає надзвичайно важливе місце. На оперній сцені активно відновлюється старовинний репертуар, з'являються виконавці, які присвятили свій творчий шлях виключно популяризації барокової музики. Здійснюється й активний пошук манер виконання, максимально стилістично наближених до історично достовірної манери співу, притаманної добі Бароко. Для розкриття змісту обраної теми використано компаративний метод дослідження, а також застосовано структурно-системний підхід до аналізу явищ концертно-виконавської практики з метою виявлення та узагальнення ознак автентичного та синтезованого типів вокального виконавства. Зазначені методи дозволяють розглянути, узагальнити та підсумувати відомості про сучасне виконання барокової музики українськими співаками в останні десятиліття, які можуть бути корисними як для студентів і викладачів академічного співу, так і для виконавців. Наукова новизна статті полягає у здійсненому вперше комплексному аналізі галузі виконання вокальної барокової музики українськими співаками на матеріалі вокальної музики доби Бароко в Україні. Обраний ракурс дослідження дозволяє прослідкувати основні напрями, інтерпретаційні моделі виконання барокових творів на основі узагальнення практичного досвіду українських співаків у галузі виконання старовинної музики.

Ключові слова: *вокальна музика Бароко в Україні, автентичний та синтезований типи виконання музики Бароко, інтерпретаційні моделі виконання, сучасні українські співаки.*

Liudmyla ARTIUKHOVA,

orcid.org/0000-0003-2163-2456

Art graduate Student at the Department of Chamber Singing

National Musical Academy named by P.I. Tchaikovsky

(Kyiv, Ukraine) milaaa.art777@gmail.com

BAROQUE VOCAL MUSIC IN THE REPERTOIRE OF MODERN UKRAINIAN SINGERS: CURRENT TRENDS, DEVELOPMENT PROSPECTS

The purpose of the work is to analyze the modern concert and chamber practice of Ukrainian singers who perform vocal music of the Baroque era, to identify the main trends in the singing technology of the mentioned repertoire. The active process of restoration and implementation of vocal pearls of the Baroque era into performing practice has been ongoing on the world academic stage for over a hundred years. The tendency to restore this historical musical layer appeared at the beginning of the 20th century, when the music of J.S. Bach and H.F. Handel was rediscovered. Instrumental works, and later vocal opus of these composers quickly entered the repertoire of musicians and gave impetus to the revival of the traditions of performing ancient music. Baroque music occupies an extremely important place in the repertoire of Ukrainian vocalists today. The old repertoire is being actively revived on the opera stage, performers who have devoted their careers exclusively to the popularization of baroque music appear. There is also an active search for performance manners that are stylistically as close as possible to the historically authentic manner of singing characteristic of the Baroque era. To reveal the content of the chosen topic, a comparative research method was used, as well as a structural-systemic approach to the analysis of the phenomena of concert-performance practice with the aim of identifying and generalizing the signs of authentic and synthesized types of vocal performance. These methods allow us to consider, generalize and summarize

information about the modern performance of baroque music by Ukrainian singers in recent decades, which can be useful both for students and teachers of academic singing, as well as for performers. The scientific novelty of the article lies in the first comprehensive analysis of the field of performance of vocal baroque music by Ukrainian singers based on the material of vocal music of the Baroque era in Ukraine. The chosen perspective of the research allows to follow the main directions, interpretive models of performing baroque works based on the generalization of the practical experience of Ukrainian singers in the field of performing ancient music.

Key words: Baroque vocal music in Ukraine, authentic and synthesized types of performance of Baroque music, interpretive models of performance, modern Ukrainian singers.

Постановка проблеми. У сучасній музичній культурі художня спадщина епохи Бароко займає одне з важливих місць. Значний інтерес до старовинної музики, який з'явився в другій половині ХХ століття в Європі, певною мірою торкнувся й України. Однак слід зазначити, що за кордоном цей процес відбувався природніше і досить швидко. Для цього існували певні передумови, пов'язані з дбайливим збереженням історико-культурної спадщини: архітектурні будинки та комплекси зі своєю специфічною акустикою; нотні рукописи, трактати, старовинні інструменти, що збереглися в музейних експозиціях та приватних колекціях; традиції інструментальних та вокальних шкіл. У повному обсязі питання до виконання на теренах нашої батьківщини виявилися актуальними лише у ХХІ столітті. В обговоренні різноманітних аспектів цієї проблеми як проблеми виконавського мистецтва беруть участь музикознавці, виконавці, музиканти-педагоги та філософи. Проте спостерігається відома проблема в плані пошуку «правильного» виконання барокової музики сучасними співаками. Музикознавці та виконавці ведуть невтомні пошуки, відпрацьовуючи способи реконструкції та розуміння музики минулого. До орбіти уваги потрапляють як питання культурно-історичної доби, стилю, системи жанрів, так і окремі аспекти виконавської практики. Таким чином постає проблема виявлення основних тенденцій виконання барокових творів сучасними українськими співаками як у питаннях жанрово-стильового тяжіння, так і щодо застосування окремих прийомів виконавської технології. Актуальність розкриття даної теми лежить у основі виокремлення перспектив розвитку даної галузі вокального виконавського мистецтва в Україні в цілому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. З кожним днем поціновувачів барокового мистецтва стає все більше. Музиканти стають активними пошукачами вірного з точки зору стилю, жанру та технології підходу до виконання творів доби Бароко. Кількість наукових робіт, досліджень зростає неухильно, виконавці і науковці вивчають та висвітлюють окремі питання, які містяться у старовинних трактатах, роботах, відкри-

ваючи нові аспекти «звучання» музичного барокового мистецтва. Цікавою і ґрунтовною роботою на теренах України у галузі дослідження історичних виконавських технологій є праця І. Коденко «Історичне виконавство як тенденція музичного мистецтва останньої третини ХХ – початку ХХІ століття» (Коденко, 2021: 3), яка розглядає специфіку та основні підходи до виконання старовинної музики у сфері автентичного виконавства. У сучасній теорії музичного виконавства виокремлюється декілька типів виконавського інтерпретування, які є найбільш розповсюдженими в сучасній музичній практиці – *історичний, авторський та змішаний* (Кононова, 2011: 4). На думку М. Кононової, історичний тип виконавської інтерпретації відображає класифікацію найхарактерніших виконавських засобів і прийомів, притаманних стильовим особливостям різних епох в історії розвитку музичного виконавства. З цих позицій визначення даного типу інтерпретації може бути запропоноване і як автентичне по відношенню до конкретного музично-історичного періоду, обмеженого існуючими формами побутування музично-виконавського мистецтва, його естетичними настановами, особливостями інструментарію, специфікою виконавських засобів по відношенню до сучасної йому музичної ситуації. Даний тип включає різні форми виконавського інтерпретування, своєрідні інтерпретаційні моделі, які спираються на різні виконавсько-технологічні комплекси, в основі яких лежать жанрово-стильові еталони різних епох (Кононова, 2011: 4). Як приклад, існують барокова, класицистична, романтична моделі виконання, кожна з яких може бути теоретично застосованою у процесі виконання будь-якого музичного твору. Важливим спостереженням дослідниці стало те, як різні форми виконання застосовуються до музики Бароко і як трансформувалися підходи до виконання музики цієї доби у ХХ столітті. Цей процес ґрунтовно відображено в одному з найбільш змістовних досліджень ХХ століття – книзі Н. Арнокура «Музика мовою звуків. Шлях до нового розуміння музики» (Арнокур, 2002: 1), створеної на основі цінних багаторічних спостережень та практикування реставрації вокальної спадщини

доби Бароко виконавськими засобами минулого. Проте, дане дослідження сфокусовано на процесі відтворення інструментальних технологічних моделей гри, а в контексті аналізу спроб реставрації старовинних технологічних моделей співу на сьогодні існує відчутний брак відомостей. Виключеннями у цьому контексті є інтерв'ю або відео-практикуми від виконавців, як-от майстер-клас відомої барокової співачки О. Пасічник, що містить важливу інформацію, яка базується на власному досвіді виконання барокової музики у світі (Пасічник, 2018: 2).

Крім того, в Україні на сьогодні існує небагато теоретичних досліджень у контексті виявлення особливостей розвитку виконання музики Бароко у XXI столітті, що обумовило **мету статті**, якою є аналіз вокальної творчості українських «барокових» виконавців та виокремлення й узагальнення сучасних підходів до інтерпретації вокального барокового мистецтва.

Виклад основного матеріалу. Коли йдеться про сучасні твори, або про останні аудіозаписи, за якими ми можемо судити про музичну практику, виконавець знаходиться в межах традиції, що збереглася, і його виконання можна вважати цілком достовірним; якщо ж виконавець звертається до музики віддалених епох, то виконавська практика, нотний запис та багато інших моментів виявляються недостатньо відомими. Критерієм справжності може бути розуміння тексту ще у процесі його художньої реконструкції. Це розуміння охоплює, з одного боку, епоху, стиль, домінуючі жанри, виконавську традицію, з іншого – різноманіття деталей, без яких неможливе відтворення тексту, але які не виписані в нотах (мелізми, штрихи, артикуляція, динаміка тощо).

Все більше і більше в українській вокальній практиці набирає обертів та популярності виконання вокальної барокової музики. Українські співаки активно виконують неперевершені барокові твори і можуть на достойному рівні показати свої непереможні голоси, які вправно справляються з надскладною, примхливою технікою, якої потребує барокова вокальна музика. В останні роки в Україні зародилася досить потужна течія в галузі розвитку барокового виконавства. Таким чином, на українській камерно-концертній сцені з'являються знакові виконання барокового репертуару, які потребують окремого висвітлення.

Процес відродження старовинної музики в Україні набув популярності ще наприкінці XX століття і є доволі розповсюдженим в останні роки. Вагомий внесок у розвиток камерно-вокального виконавства України зробили й видатні постаті

української вокальної культури, у репертуарі яких є барокові твори – Валентина Антонюк, у творчому спадку якої концерти барокових творів в Національному будинку органної та камерної музики України, а також телевізійний відеосюжет концерту; Ольга Басистюк – з 1984 року солістка Національного будинку органної та камерної музики України з перших днів його існування; Лідія Забіляста, у вокальному доробку якої записано неповторні версії вокальної музики Й. С. Баха, А. Вівальді, А. Веделя і Д. Бортнянського.

Сьогодні активним розвитком і популяризацією барокової музики займається Національна оперета України, яка систематично проводить спеціальні вечори, присвячені музиці даної епохи. Програму «Шедеври барокової музики» складають ансамбль старовинної музики з вокалістами колективу та виконують твори Доменіко Скарлатті, Клаудіо Монтеверді, Георга Фрідріха Генделя, Марко Учелліні, Чезаре Негрі, Джованні Джакомо Гастольді, Б'яджо Маріні, Фабріціо Карозо та ін.

Наступний проєкт, який заслуговує на увагу – «Перлини Бароко» під керівництвом співачок Валентини Матюшенко та Ольги Табуліної, який вже протягом багатьох років сконцентровано довкола популяризації барокової музики відомих і давно забутих геніальних представників цієї епохи, а також знайомить слухачів із творами, які раніше не виконувалися на теренах нашої батьківщини.

Сьогодні барокові твори для українського слухача більшою мірою розкриваються через такі імена, як Юрій Міненко (контртенор), Ольга Пасічник (сопрано), Ольга Табуліна (меццо-сопрано), Сергій Котко (бас), Марія Ліпінська (меццо-сопрано), Валентина Матюшенко (сопрано), Ігор Іщак (контртенор), Віталій Чікіров (баритон) та інші. Сергій Котко з 2011 року є солістом Національного будинку органної та камерної музики України. У його репертуарі широко представлені твори композиторів від доби Бароко. Особливої уваги заслуговують програми, складені з оперних арій Г.Ф.Генделя (завдяки співакові деякі з них в Україні прозвучали вперше). Фахівцем з виконання барокової музики різних періодів є і Ігор Іщак – у його репертуарі широка палітра творів від раннього до пізнього Бароко (Монтеверді, Гаспаріні, Гендель, Бортнянський, Березовський).

Вагомий внесок у ознайомленні широкої аудиторії з музикою Бароко здійснює сучасний митецький проєкт Open Opera Ukraine – незалежний проєкт, що формує нову культуру споживання

музичного інтелектуального продукту через здійснення сучасних оперних постановок, розвиток аудиторії і професіоналізацію молодих талантів. Open Opera Ukraine у партнерстві з Мистецьким Арсеналом робить відкриті майстер-класи з барокового вокалу. Однією з найяскравіших подій цього проекту стало проведення такого майстер-класу від європейського експерта, фахової виконавиці барокового репертуару, сопрано Ольги Пасічник. Під час події для української публіки було розкрито ряд важливих тем, зокрема увагу було сфокусовано на традиціях і досвіді виконання барокових творів, дискусії щодо стандартів історично-поінформованого виконавства у вокальному мистецтві та їх дотримання тощо. Важливою була і концентрація аудиторії навколо питань, пов'язаних з окремими виконавськими прийомами, зокрема і з застосуванням тих чи інших виконавських комплексів відносно барокової музики різних часових проміжків та авторів.

Активною виконавицею музики Бароко є й Ольга Табуліна – українська оперна і концертна співачка, мецо-сопрано, контральто. О. Табуліна опановувала вокальне мистецтво бароко у проекті «І-ша Бахівська академія» під керівництвом вокального педагога Гертруди Гюнтер. Ольга Табуліна професійно займається виконанням барокового репертуару, провадить науково-дослідницьку діяльність у цій галузі. Виконавиця зазначає, що українським співакам, які виконують музику цієї епохи дуже нелегко, ажде, треба самостійно опанувати складну техніку виконання творів у автентичній манері виконання. У дослідженнях та практикумах О. Табуліної велика увага приділяється манері співу. Вокальні барокові твори є технічно складними, вокальні прийоми потребують реставрації, знання основ техніки орнаментування, теорії вокально-виконавських афектів. В даному контексті виконавська манера співачки є спрямованою на відтворення автентичної манери співу на відміну від пануючих традицій виконання музики Бароко.

Відтак, в українському виконавстві музики Бароко прослідковуються дві основні тенденції, засновані на застосуванні різних вокально-технологічних підходів до інтерпретації музики Бароко – змішана (за М. Кононовою) та історична (там само) або ж історично поінформована, автентична по відношенню до конкретного часового проміжку. Перша з них представляє собою синтезований тип інтерпретування вокальної музики Бароко, який містить поєднання вокально-виконавських прийомів, які застосовуються до творів різних епох – від Бароко до сучасності. Це тра-

диція, яка панувала у вокальному виконавстві України від другої половини ХХ століття і існує дотепер. Другою тенденцією, що прослідковується у творчості окремих українських співаків (Ю. Міненка, О. Табуліної, О. Пасічник) є спроба відтворення виконавських моделей минулого, застосування вокальних прийомів Бароко у сучасній практиці – автентичний тип виконання.

Останній тип виконання вимагає великих теоретичних та практичних знань від музикантів, тому зустрічається у практиці набагато рідше. У якості прикладу моделі такого виконання українськими співаками, звернемо увагу на виконання відомої арії з мотету А. Скарлатті «Salve Regina» для контральто «Eja ergo» у інтерпретації Ольги Табуліної, яку можна віднести до так званої «класичної» барокової виконавської моделі. Вокальна мелодія у виконанні співачки підкреслює драматичні настрої акомпанементу і загальної структурної цілісності музичного твору. На фоні бурхливої мелодії струнних співачка вільно застосовує ритмічні фігури, використовує різні типи вигуків, спираючись на традиції теорії афектів, драматизуючи та підкреслюючи важливість вокальної лінії. На тлі акомпанементу виконавиця яскраво акцентує ключові слова та словосполучення, прослідковується чітка атака звуку. У такий спосіб цілісність змісту й образу твору розкривається і дотримується повною мірою. Голосоведення та звукоутворення у даній технологічній моделі є рівним та тембрально однорідним, що є запорукою вправного виконання мелодичних і динамічних стрибків. Звернімо увагу на дихання співачки, яке щільно з'єднує ноти між собою і вкотре підкреслює важливість правильної вокальної техніки, яка вже повноцінно панувала під час «класичного» періоду доби Бароко. Повноцінною є артикуляція – чітка вимова, висока позиція. Особлива увага наділяється словам *advocata, misericordes, nos convertite*, які мають важливе змістове та технологічне навантаження відповідно до теорії афектів.

Ще одним прикладом витонченого інтерпретування творів Бароко є творчість українського сопрано Ольги Пасічник. Робота виконавиці над вокальними творами є надзвичайно кропіткою, цікавою і масштабною. Адже увагу співачки сконцентровано не тільки на технічних питаннях, але й на відчутті структури барокової фрази, музичній мові епохи, орнаментиці, виконанню каденцій, *da capo*, вміння слухати вертикальну гармонічну структуру і в той же час слухати те, що робиться в оркестрових партіях лінійно, тобто горизонтально. Співачка зазначає, що насамперед, оволодіння бароковим співом залежить від ово-

лодіння класичною вокальною технікою, тобто академічна манера співу, адже вона є шляхом, до оволодіння барокової вокальної техніки. Велику увагу слід приділяти внутрішньому слуху співака, а також звернути увагу на фонетичну підготовку, тобто, потрібно точно виконувати всі фонетичні вказівки, в залежності від мови, якою написаний твір, для того, щоб він звучав максимально достовірно і впевнено.

Прикладом трактування співачкою барокового репертуару є арія Клеопатри «*Da tempeste*» з опери «Юлій Цезар», яка у виконанні О. Пасічник відповідає багатьом старовинним бароковим художнім та вокально-технічним принципам. Виконавиця бездоганно володіє вокально-технічною майстерністю, неповторна енергія протікає крізь усю вокальну партію. Інтерпретаційна версія Ольги Пасічник – яскравий приклад виконання барокового твору з дотриманням усіх традицій, притаманних даній добі. Вся арія виконується в енергійному, іноді експресивному ключі із підкресленням декламаційного начала, теорії афектів. Частина *da capo* звучить стверджено, схвильовано завдяки використанню орнаментики, штрихів. Світлий, яскравий, кристально чистий голос наповнений внутрішнім вогнем, темпераментом, силою нарівні з гнучкістю, м'якістю, віртуозною рухливістю. Основне навантаження у творі міститься у верхньому регістрі, проте, в голосі співачки не чути жодних регістрових переходів, що є однією з перших вимог старовинної

італійської школи співу. Немає жодної напруги у голосі, лише легкість та свобода. Чудово поєднуючи силу голосу в різних регістрах, Ольга Пасічник застосовує різні барокові прийоми, які, завдяки професійності співачки виконуються легко та природно. Всі прикраси стилістично вивірені. Музична артикуляція співачки у трактуванні цієї арії зводиться до м'якої, уривчастості за рахунок легкого акцентування кожної частинки слова. У швидкому темпі співачка вільно виспіває колоратурні імпровізаційні фігури, підкреслюючи при цьому ключові моменти у арії.

Висновки. У даній статті вперше проаналізовано розмаїття вокально-сценічних підходів до інтерпретації барокової музики на сучасній українській камерно-концертній сцені. Зокрема, виявлено, що у вокально-сценічній практиці чітко відслідковуються два підходи до виконання старовинної музики – змішаний та орієнтований на реставрацію старовинних моделей виконання. Перший з них полягає у поєднанні технологічних моделей співу, що виникли у різні історичні епохи і застосовується до творів різного історичного репертуару, в тому числі Бароко, що дає можливість визначити його як синтезований тип інтерпретування творів минулого. Другий є спрямованим на відтворення критеріїв виконання минулого та містить ознаки автентичності по відношенню до періоду створення конкретного вокального твору, що демонструє аналіз творів А. Скарлатті та Г. Ф. Генделя у виконанні О. Табуліної та О. Пасічник.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Арнонкур Н. Музыка мовою звуків. Шлях до нового розуміння музики / пер. Г. Курков. Суми : Собор, 2002. 184 с.
2. Бароковий майстер-клас від Ольги Пасічник 15 октября, 2018. URL: <https://kyivdaily.com.ua/olgapasichnik/>
3. Коденко І.І. Историчне виконавство як тенденція музичного мистецтва останньої третини ХХ-початку ХХІ століття: автореф. дис. ... канд.мистецтвознавства: 17.00.03 «Музичне мистецтво»; Сумський державний педагогічний університет ім.А. С. Макаренка. Суми, 2021. 19 с.
4. Кононова М. В. Значення типів виконавської інтерпретації в процесі освоєння нової традиційності виконавства. *Науковий вісник Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського*. Київ, 2011. Вип. 95. С. 104–110.
5. Кононова М. В. Ідеальне та еталонне в системі категорій музичновиконавського мистецтва: дис. ... канд. мист.: 17.00.03. Київ, 2009. 206 с.
6. Котляревская Е. И. Интерпретирование как специфическая форма творческой деятельности. *Київське музикознавство*. Київ, 1998. Вип. 1. С. 167–176.
7. Москаленко В. Г. Аура слова в музичній інтонації. *Науковий вісник Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського*. Київ, 2003. Вип. 28: Семантичні аспекти слова в музичному творі. С. 3–14.

REFERENCES

1. Arnonkur N. Muzyka movoiu zvukiv. Shliakh do novoho rozuminnia muzyky / per. H. Kurkov. [Music is the language of sounds. The way to a new understanding of music]. Sumy : Sobor, 2002. 184 s. [in Ukrainian].
2. Barokovyi maister-klas vid Olhy Pasichnyk 15 oktiabria, 2018 URL: <https://kyivdaily.com.ua/olgapasichnik/>. Kyiv, 2018. [in Ukrainian].
3. Kodenko I.I. Istorychne vykonavstvo yak tendentsiia muzychnoho mystetstva ostannoï tretyny XX-pochatku XXI stolittia [I. I. Kodenko Historical performing art as tendency in musical art of the last third of XX th century – early XXI st century – Qualification paper not for publication]: avtoref.dys. ... kand.mystetstvoznavstva:17.00.03 “Muzychne mystetstvo”; Sumskiy derzhavnyi pedahohichnyi universytet im. A. S. Makarenka. Sumy, 2021. 19 s. [in Ukrainian].

4. Kononova M. V. Znachennia typiv vykonavskoi interpretatsii v protsesi osvoiennia novoi tradytsiinosti vykonavstva [The importance of types of performance interpretation in the process of mastering the new traditionality of performance]. Naukovyi visnyk Natsionalnoi muzychnoi akademii Ukrainy imeni P. I. Chaikovskoho. Kyiv, 2011. Vyp. 95. S. 104–110. [in Ukrainian].
5. Kononova M. B. Idealne ta etalonne v systemi katehorii muzychnovykonavskoho mystetstva: dys. ... kand. myst. [Ideal and ethalon in the system of categories of musical performance art] : 17.00.03. Kyiv, 2009. 206 s. [in Ukrainian].
6. Kotlyarevskaya E. I. Interpretirovanie kak spetsificheskaya forma tvorcheskoy deyatel'nosti [Interpretation as a specific form of creative activity] Kiyivske muzikoznavstvo. Kyiv, 1998. Vip. 1. S. 167–176. [in Russian].
7. Moskalenko V. H. Aura slova v muzychnii intonatsii [The aura of the word in musical intonation] Naukovyi visnyk Natsionalnoi muzychnoi akademii Ukrainy imeni P. I. Chaikovskoho. Kyiv, 2003. Vyp. 28: Semantychni aspekty slova v muzychnomu tvori. S. 3–14. [in Ukrainian].